

ELS MOLINS FARINERS DE L'ANOIA EN ELS
VESSANTS DEL LLOBREGAT I DEL SEGRE

per JOSEP RIBA I GABARRÓ

En el número 5 de la revista “VIURE” foren tractats els cinc molins fariners de la masia de Puigpelat, del terme de la Molsosa, que es troben a la capçalera dels vessants dels torrents dels Quadrells i de la Roca i que amb els torrents de l’Arç i la riera de Mantellí, formen una sèrie dels afluents del riu Llobregós, que és el que recull les aigües per portar-les cap al Segre.

Ara resseguirem els altres set molins fariners de les vores dels torrents tributaris del riu Llobregós. Quatre dels molins són situats en els termes de Calonge de Segarra. Dos molins són al terme de Castellfollit de Riubregós. I un molí prop del poble d’Enfesta, enclavat al municipi de la Molsosa, el qual en el mes de gener de 1990 va ser incorporat a la comarca del Solsonès i els seus 26,72 km² foren restats del territori de la comarca de l’Anoia.

L’enclavament d’Enfesta i la riera de Mantellí formen les línies divisòries de les províncies de Barcelona i Lleida; de les comarques de l’Anoia i del Solsonès i dels municipis i termes de Calonge, Castellfollit de Riubregós i de la Molsosa.

Els molins fariners d’aquestes contrades són establiments carregats de segles, amb historials segurament molt superiors a les dates de les pedres i dels documents que ens han pervingut i que han complert una missió fonamental per a la pagesia cerealçola, amb l’aprofitament d’uns cabals d’aigua molt limitats i intermitents, sotmesos a l’estacionalitat d’un règim pluviomètric inferior als 600 mil·límetres de pluja anuals.

La cadència dels discs de les pedres de moldre, mentrestant trituraven el blat per a convertir-lo en farina, ha estat la cançó més escoltada per totes les generacions dels pagesos d’abans, que any rera any sembraven i collien els fruits de les terres i de les seves suors.

MOLINS DE CAL MAS

Al vessant del castell de Calonge, a la dreta de la fondalada del torrent de la Roca, que passa pel davant de la masia medieval de Cal Mas, s’hi troben les estructures de dos molins fariners. En la dovella del Molí de Baix figura la data de l’any 1761 i la nau molinera conserva la volta de pedra de forma ogival, que és una prova de la seva existència des de temps immemorial.

En la dovella del Molí de Dalt consta la data de l'any 1763 i solament s'aguanten dretes les parets exteriors de l'edifici, però dintre de la nau es conserven les darreres pedres de moldre. El rec i els pous són enrunats i les basses conserven bona part dels murs de contenció de l'aigua. Però tot és abandonat.

Pel que fa al Molí de Dalt hi ha una concordància entre les pedres i els documents, ja que l'any 1763, el duc de Cardona i de Medinaceli, Lluís Fernández de Córdoba Figueroa, va atorgar al pagès Josep Mas de la Ribera, l'establiment d'un molí fariner, amb el pagament de cinc lliures d'entrada i un sou de cens anual.

MOLÍ DE LA SENYORA

Més avall dels dos molins de Cal Mas i prop de la masia de Cal Morera, es troben les runes del que fou el Molí de la Senyora.

La jurisdicció senyorial del castell i terme de Calonge pertanyé als nobles del castell de Cardona i per tant el nom del molí li pervindria de les relacions singularitzades amb alguna vescomtessa, comtessa o duquessa de Cardona.

Popularment s'ha mantingut la llegenda, mai comprovada, que entre el Molí de la Senyora i el castell de Calonge hi havia una mina secreta que els comunicava, la qual hauria tingut una llargada de prop de tres-centes metres i una diferència altimètrica de noranta metres.

MOLÍ DE TORREMITJA

A la dreta del torrent de l'Arç, al centre del terme de Calonge, s'hi aguanten les restes del molí fariner de Torremitja, que consten d'una nau amb volta de pedra de forma ogival i una part dels murs de la seva bassa.

Aquest molí es troba al costat de la masia de Torremitja, la qual també apareix mig enderrocada. Les dependències de la masia de Torremitja podrien ser representatives de la majoria de les grans masies, no solament de Calonge, sinó de tots els termes que configuren els altiplans de Calaf i del canvi dels vessants entre els rius Anoia i el Llobregat i el Segre.

El molí era una eina essencial en la producció cerealista, però aquesta fou compartida i algunes vegades superada, per la producció viti-vinícola, en franca expansió dels ceps durant els segles XVIII i XIX.

Abans de l'atac de la fil.loxera la collita del vi era de 6800Hl a Calonge i de 7000 Hl a Pujalt i de 6000 Hl a Calaf i de quantitats inferiors en altres municipis de la zona.

En la majoria de les masies abandonades, ara desaparegudes, o ara enderrocades o mig enderrocades, s'hi troben els cups i els cellers, que varen restar buits per l'anorreament de les vinyes a causa de la fil.loxera, en els darrers anys del segle XIX.

Es varen replantar les vinyes per collir el vi per a l'auto-consum, però els ceps ja no recuperarien mai més la superfície que havien tingut anteriorment.

Molí de Baix de Cal Mas (segle XVIII)

Pedres del molí de Dalt de Cal Mas (segle XVIII)

Restes del molí de Torremiñja (segle XIV)

A la masia de Torremiñja, a més del rastre del molí, s'hi conserven precàriament la pallissa, el graner, el forn de pa, els cups, celler amb bótes i una premsa de fusta, amb la data de l'any 1748 gravada en el dau, però les dues primeres xifres són separades de les segones per l'anagrama JHS.

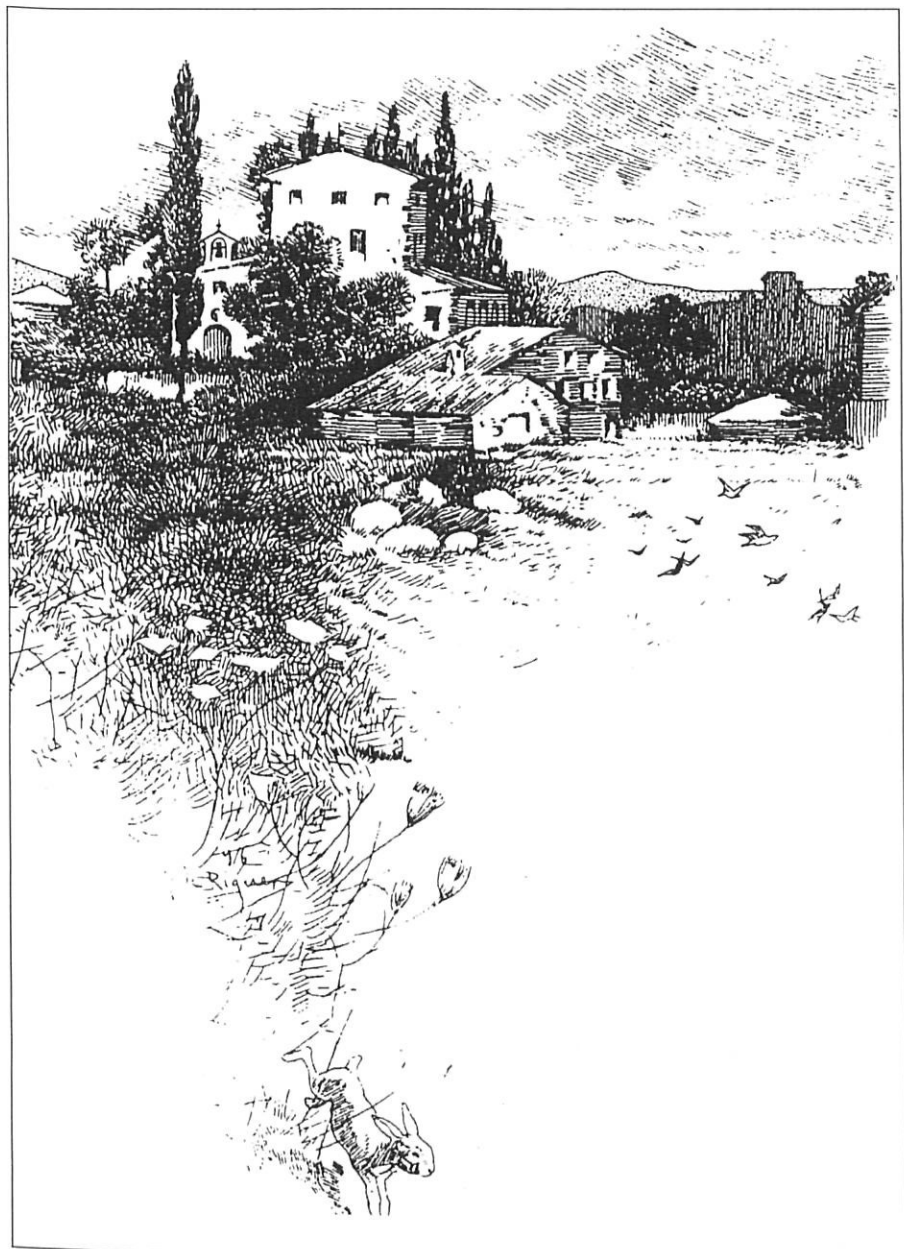
MOLÍ DE CAL MARQUÈS

Aquest antic molí estava situat al costat de la masia o torre de Can Bassols, a llevant del terme de Castellfollit de Riubregós. Fou alimentat per l'aigua de la riera Mantellí, amb una sèquia que també regava les terres properes.

Cal reportar el bon testimoni d'Alexandre de Riquer i Inglada (Calaf 1856 - Palma de Mallorca 1920) que fou un artista innovador i figura central del modernisme català, que l'any 1897 va publicar un llibre autobiogràfic i en evocació als seus anys d'infantesa passats a la casa pairal, ens fa aquestes precisions: "Vivíem en una masia grandiosa que es recordava de quan havia estat castell, tota voltada d'hortes, la riera un xic més avall, el molí a la dreta, i després boscos i vinyes".

Alexandre de Riquer era fill de Martí de Riquer (1820-1889), que des de jove voluntari carlí va ascendir fins a general dels reials exèrcits de Carles VII. En Francesc de Riquer, pare de Martí i avi d'Alexandre, fou un cap de les forces de Carles V i l'any 1838 fou mort en una emboscada prop de l'Hostal del Vent.

La família dels Riquer heretaren els títols nobiliaris de Marquès de Benavent i de Comte de Casa d'Àvalos i per això des d'aleshores el nom de la masia esdevingué Cal Marquès.

Masia i molí de Cal Marquès (Dibuix d'Alexandre de Riquer, 1894)

La vella estructura molinera ha desaparegut, però l'aigua encara és aprofitada i retinguda en unes gran basses. Cal Marquès, des l'any 1945, va passar a ser propietat de la família Prat de Calaf, que hi afegiren uns locals annexos destinats a granges.

MOLÍ DEL PRIORAT

Amb l'aigua derivada per una sèquia des del riu Llobregós, en la seva banda dreta, des del segle XIV almenys, es troba documentat un molí fariner que fou una possessió del Priorat benedictí, entre els anys 1083 i 1835, que era dependent del monestir de Sant Benet de Bages (segles XI al XIV) i de Santa Maria de Montserrat (segles XV al XIX) que es localitzable a un quilòmetre més avall de Castellfollit de Riubregós, a l'esquerra de la carretera cap a Torà i Ponts.

Aquest molí ha esta conegut per diversos topònims: molí del Priorat i molí de Santa Maria, motivat pels seus propietaris. Molí de Cal Balaga, per trobar-se al costat de la masia d'aquest nom. Molí d'En Salavert, per haver estat un arrendador i procurador dels ducs de Cardona. I molí del Clot, per la seva orografia.

Des de principis del segle actual el molí es troba enrunat i en l'actualitat encara són dretes algunes parets exteriors i els murs de la bassa. La sèquia molinera de Santa Maria també era utilitzada per a regar les hortes.

Restes del molí del Priorat (segle XIV)

Portal del Molí d'Enfesta (segle XVII)

Pedres del Molí d'Enfesta (segle XVIII)

MOLÍ D'ENFESTA

Una prova de l'antigor d'aquest molí fariner és la llinda del portal d'entrada amb la data gravada de l'any 1698. També conserva dues pedres de moldre i una de les quals porta gravada la inscripció 17JHS54 i una altra solament el signe de la creu.

El molí es troba a la dreta de la riera de Mantellí, a ponent del poble d'Enfesta i al costat de la carretera de Castellfollit a Calonge i la Molsosa. L'edifici del molí ha estat sobreïllat i transformat en habitatges.

Els actuals propietaris, la família Canals-Morros tenen el projecte de practicar una restauració museística del molí i rescatar-lo de molts anys d'abandonament.

ELS TRES MOLINS DE BOIXADORS

El municipi de Sant Pere Sallavinera es troba en l'extrem nord-oriental de la comarca de l'Anoia i fa partió amb la del Bages. En el seu terme hi ha el torrent de la Font Puda, que recull les escorrenties del vessant de la serralada de Boixadors, i que és un afluent de la capçalera de la riera de Rajadell, la qual més enllà és tributària del riu Cardener i aquest ho és del Llobregat.

El limitat cabal d'aigua de la Font Puda, ha estat de sempre molt aprofitat, primerament per al funcionament d'un esglaonat de tres molins fariners i després per al regatge de les terres en els seus nivells inferiors, amb les conduccions per sèquies i les reserves en les basses.

L'antiguitat dels tres molins bladers segurament que és molt més reculada que la dels documents que ens són coneguts. Al segle XIV, el baró Bernat de Boixadors, senyor jurisdiccional del castell de Boixadors, va establir un conveni amb el masover Joan Bosch, per a la construcció de tres molins fariners, que hauria de fer funcionar com a molins baronials i que per tant serian obligatoris per anar-hi a moldre tots els vasalls de la seva demarcació territorial.

Més endavant, segons un establiment formalitzat per Joan Baró, notari dels Prats de Rei, a l'onze de setembre de 1553, el llaurador i moliner Joan Bosch, descendent homònim del mateix llinatge dels dos segles anteriors, adquirí de Galzeran de Foixà i de Boixadors, senyor del castell i de la baronia de Boixadors, la propietat d'un molí fariner, amb la seva casa, aigua, sèquia i les terres de les partides de les feixes del Molí i del Soler-Andreu. També es possessionà de la masia del Mas Terme, amb els seus annexos, canals i pastures. Les condicions foren les de moldre de franc per al senyor del castell i per als seus familiars, però sempre que hi hagués aigua per a regar una horta situada més amunt del molí, a més de pagar un cens anual de nou lliures barcelonines.

Per una altra escriptura notarial sabem que el 27 de novembre de l'any 1627, la família dels Bosch, amb uns pactes acordats amb el senyor de Foixà i de Boixadors, varen poder redimir parcialment l'antic censal de les nou lliures i deixar-les rebaixades a tres lliures. Aleshores també hi hagué la concessió de l'explotació dels altres dos molins, amb el pagament d'un cens anual de quatre perdus.

Esglaonat dels molins de Dalt i de Baix de Boixadors (segle XIV)

Casal del Molí de Dalt de Boixadors (segle XIV)

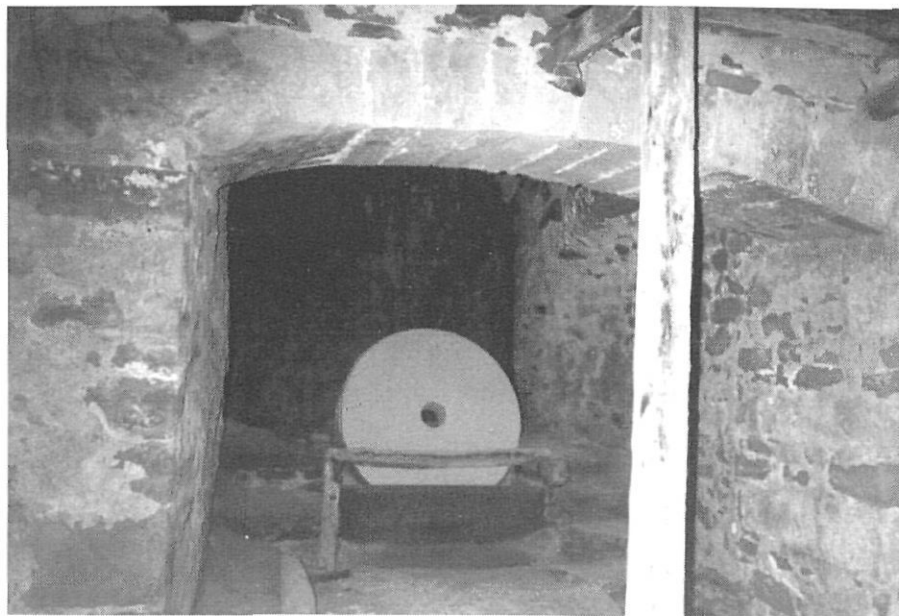
Els topònims dels tres molins s'han mantingut inalterables i són els del Molí de Dalt, Molí de Baix i Molí Nou. En el conegut "*Diccionario geográfico-histórico-estadístico*" Pascual Madoz, en el seu article sobre Sant Pere Sallavinera, publicat l'any 1849, es fa esment que "le fertiliza la riera de Rajadell cuyas aguas dan impulso a las ruedas de varios molinos harineros y desagua después en el río Llobregat".

Els tres molins gairebé restaren inactius des de les darreries del segle passat, quan a Calaf foren instal·lats uns molins moderns, accionats primerament a vapor i després per electricitat. En el període de la guerra i de la postguerra del 1936-1939, hi hagué activitat molinera amb intermitències. Posteriorment ja foren abandonats, tot i que en el seu interior és apreciable la seva estructura i hi romanen algunes pedres de moldre.

La funció dels molins ha estat superada, però en canvi l'aigua continua amb la seva utilitat per al regatge de les terres i el seu aprofitament domèstic i així la bassa antiga dels molins ha estat restaurada per a mantenir-la en bones condicions de captació i de dipòsit del líquid element.

La família dels Bosch ha tingut una successió hereditària de set segles seguits, amb els fonaments econòmics de l'ancestral activitat molinera i dels rendiments dels conreus de les terres del voltant i la ramaderia.

Des del segle XVIII la casa pairal anomenada Molí de Boixadors és situada dalt d'una carena, des d'on domina la fondalada de la vall del torrent de la Font Puda on romanen els vells molins fariners carregats de segles.

Interior i pedra de moldre del Molí de Baix de Boixadors (segle XVI)